

COMMUNICEREN OVER DUURZAAMHEID

Vijf gesprekken over onderzoeksproject
Let's talk energy: hoe kan
discoursanalyse bijdragen aan
een succesvolle energietransitie?

'Door dit onderzoek zijn we ons extra bewust geworden van de cruciale rol van communicatie bij de overgang naar een duurzamere samenleving.'

Marcel van Vulpen,
Provincie Drenthe

6

'We hebben gesprekken over duurzaamheid geanalyseerd en op basis daarvan een training ontwikkeld voor communicatieprofessionals in het energiedomein.'

Maartje Harmelink,
Hogeschool Utrecht

8

'Duurzaamheid is een investering in de komende generaties. Inspiratie, gedrevenheid en goede voorbeelden: dat is wat telt!'

Myra de Koning,
gemeente Aa en Hunze

10

'De discoursinsteek in dit project sloot goed aan bij de complexiteit en impact van communicatievraagstukken rondom duurzame energietransitie.'

Matthijs Coops,
Logeion

12

'Communicatieprofessionals staan in de duurzame context vaak voor een duivels dilemma; ze moeten met beleid omgaan waar niet veel aan te veranderen is.'

Astrid Berg,
Hanzehogeschool

14

INHOUD

Voorwoord door
Annette Klarenbeek 3

Let's talk energy in een
notendop 4

Interview
Marcel van Vulpen 6

Interview
Maartje Harmelink 8

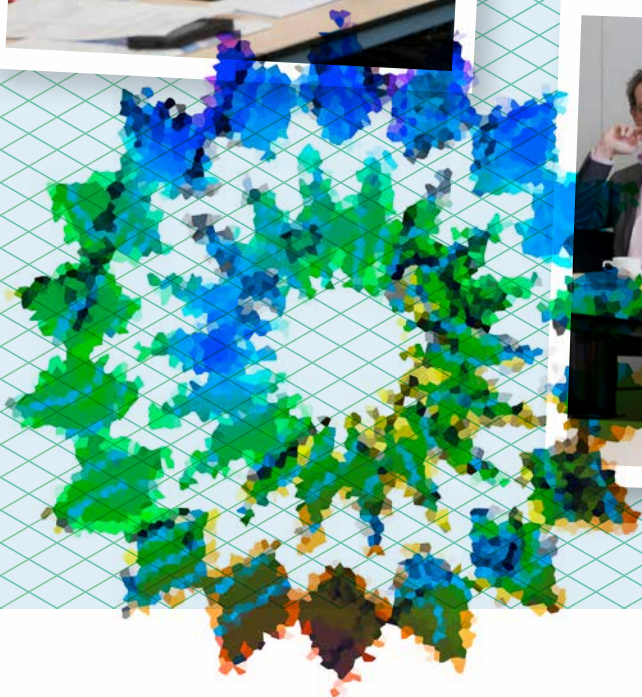
Interview
Myra de Koning 10

Interview
Matthijs Coops 12

Interview
Astrid Berg 14

Highlights 16

Colofon 18

HET ALLEDAAGSE GESPREK ALS BRON VOOR DUURZAME VERANDERING

ANNETTE KLARENBEK

Lector 'gesprek' van het lectoraat Crossmediale Communicatie in het Publieke Domein, Kenniscentrum Economisch Sterke en Creatieve Stad Hogeschool Utrecht. De vraag naar hoe bepaalde waarden in het gesprek worden geformuleerd en hoe inzicht daarin is te vertalen naar een effectieve communicatiestrategie in onder andere het crisis- en energiedomein, is voor haar werkzaamheden als lector leidend.

In mijn dagelijkse doen en laten wil ik nog weleens in gesprek zijn met mezelf. Soms gaat daarbij een stemmetje op dat zegt 'ben ik eigenlijk wel duurzaam bezig?'. Die momenten doen zich met name voor als ik afweeg naar de zon te vliegen of een ver congres te bezoeken. Is het niet beter voor mijn geweten toch maar weer eens op fietsvakantie en naar een congres wat dichterbij huis is te gaan? Ook bij de boodschappen spelen die dilemma's op. Koop ik toch maar weer bij de gewone supermarkt, de kleinere kruidenier of bij die o zo dure maar zeer verantwoorde natuurwinkel? Waar wil (en kan) ik mijn geld aan uitgeven? Met enige regelmaat dringen deze keuzes en beslissingen zich op in mijn leventje van alledag. Toch merk ik dat ik dit gesprek vooral met mezelf voer en weinig met mijn omgeving. Als ik dat wel zou doen loop ik dan niet het risico te worden aangesproken op een moraalruiter te zijn? Of in het andere geval wek ik misschien de indruk er maar een beetje op los te leven? Kennelijk heeft een al dan niet een duurzaam bestaan willen leiden ook betrekking op hoe anderen mij zien. Best lastig ook om hier vrijmoedig over in gesprek te gaan met de ander zonder onmiddellijk in een discussie te belanden.

Mogelijk dat ik pas echt actief zou worden in het gesprek op het moment dat de duurzaamheids-kwestie zich daadwerkelijk aan mij opdringt. Bijvoorbeeld omdat de school pal tegenover mijn woning heeft bedacht een batterij zonnepanelen neer te leggen op het nu nog zo gezellige rode pannendak. Mogelijk zou ik dan weer een stemmetje in mezelf horen in de trant van 'jee wat een rot uitzicht gaat dat worden.' Misschien ga ik dan wel naar een inspraakavond van de school. Waarschijnlijk zou ik op zo'n avond vooral benadrukken ook voor duurzaamheid te zijn, maar dat een 'zonnepanelenuitzicht' toch voor niemand leefbaar is. Een beetje begrip van de gespreksleider of bestuurder op zo'n avond voor mijn 'gesprekszorgen' zouden me kunnen helpen om mijn afwegingen bespreekbaar te maken in plaats van me stil te houden en me te verharderen in mijn standpunten. Precies dit type afwegingen over hoe ik mijn zorgen bespreekbaar kan maken heeft me ook als onderzoeker gebracht tot het initiëren van dit project Let's Talk Energy.

Met Let's Talk Energy wilden we een communicatief handelingsperspectief toegankelijk maken voor professionals die in contact zijn met burgers over energietransitie. Met dit project wilden we aansluiten bij een ontwikkeling om de alledaagse gesprekken tussen mensen te zien als bron van analyse en mogelijk ook als bron voor verandering. We hebben gebruik gemaakt van nieuwe wetenschappelijke inzichten over communiceren in het publieke domein. Daarbij hebben we kennis opgedaan aan de hand van drie cases; 'Windpark Drentse Monden Oostermoer', Biovergister Hoogkerk en Tulip Oil met gaswinning op Terschelling. In deze cases is de weerstand van burgers groot. Zo wordt de komst van 'Windpark Drentse Monden Oostermoer' door burgers gepresenteerd als *niet een clustertje van 3 windturbines maar 50 stuks die bewoners in het gebied zullen insluiten*. Daarbij zijn de gesprekszorgen van burgers om hun standpunten als reëel voor te stellen groot gebleken.

Dit onderzoek helpt professionals om communicatie strategisch in te zetten voor een leefbare en duurzame samenleving.

Je kan, zoals ik al vermoedde op grond van bovenstaande persoonlijke ervaringen, al snel worden aangesproken op een burger te zijn die geen bijdrage levert aan een duurzame samenleving. Dit type 'gesprekszorgen' hebben we in onze analyses van het discours over het windpark kunnen identificeren en vertaald naar een energiecommunicatie-instrument de Discoursanalytische Bril (DaB) Energy. De DaB moet doeltreffend aanzetten tot een beter gesprek over lokale energieprojecten tussen burger, overheid en andere stakeholders in het domein van energietransitie. Op basis van deze training kan de professional die het gesprek voert met burgers bepalen hoe je communicatie strategisch in kan zetten voor een leefbare en duurzame samenleving via een gespreksbenadering. Een stapje naar een wat vrijmoediger 'let's talk energy' is hiermee gezet.

LET'S TALK ENERGY IN EEN NOTENDOP

De ambitie van de Rijksoverheid om in 2050 een volledig duurzame energievoorziening te hebben in Nederland botst regelmatig met lokale overheden en burgers. Communicatieadviseurs op allerlei overheidsniveaus stuiten regelmatig op lokale weerstand tegen voorgenomen duurzame projecten. Of het nu gaat om de ondergrondse CO₂-opslag in Groningen, windmolenparken in Drenthe en Friesland of de komst van biovergisters: al deze duurzame initiatieven leveren de nodige gespreksstof op. Uit een CBS rapport (2016) blijkt dat Nederland onderaan de EU-lijst duurzame energie bungelt: slechts 5,5% van alle verbruikte energie kwam eind 2014 uit hernieuwbare bronnen. Ten opzichte van de opdracht om in 2020 14% duurzame energie te hebben is er dus nog aardig wat werk aan de winkel.

Dat energievraagstukken alleen kunnen worden opgelost met behulp van technologische innovaties, economische sturing of energiebeleid is een 'mythe' gebleken (Hansen & De Vriend, 2013). In het algemeen geldt dat voor energiebeleid of energie-innovaties die niet worden geaccepteerd op grond van inhoud, achteraf moeilijk draagvlak kan worden gerealiseerd. Ook niet met mooie beloften en dure folders. Beïnvloeding via communicatie heeft pas zin als deze doorklinkt in de gesprekken die mensen met elkaar voeren.

Er is nieuwe kennis nodig van de kracht en werking van on- en offline gesprekken tussen verschillende groepen in de samenleving over de belangrijkste gespreksdilemma's bij energietransities. In Let's talk energy werkten de HU en

Hanzehogeschool Groningen samen met partners uit de beroepspraktijk rondom de vraag:

Hoe kan effectief vorm worden gegeven aan communicatie bij lokale energietransities?

In het project hebben we ingespeeld op de behoefte van communicatieprofessionals aan een communicatief handelingsperspectief bij duurzame energietransities. Op basis van context- en discoursanalyse van onderstaande cases is een training ontwikkeld die de inzichten uit discoursanalyse toepasselijk maakt voor de weerbarstige duurzame-energiepraktijk.

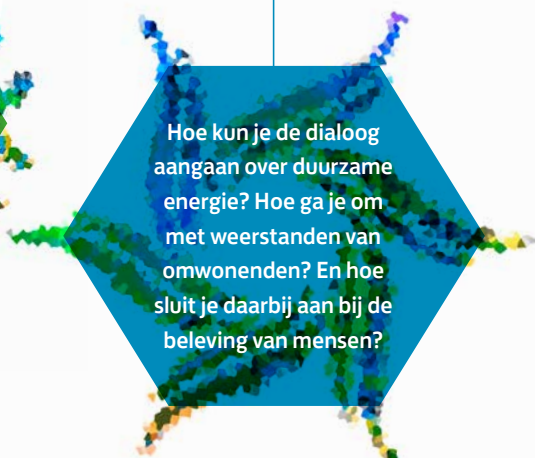
Om meer inzicht te krijgen in de wijze waarop gecommuniceerd wordt over verschillende vormen van energietransitie, is discoursanalytisch onderzoek verricht naar een drietal cases:

1. De biovergister waarmee de Suikerunie in Hoogkerk biogas opwekt, leidde tot veel stank- en geluidsoverlast.
2. De onrust rondom de mogelijke gaswinning op Terschelling.
3. Het publieke debat dat de realisatie van windpark Drentse Monden Oostermoer ontketende.

Meer informatie over het onderzoek en de cases is te vinden via: publab.hu.nl

Hoe draagt taalgebruik op sociale media bij aan het gesprek over energietransitie?

Hoe kun je de dialoog aangaan over duurzame energie? Hoe ga je om met weerstanden van omwonenden? En hoe sluit je daarbij aan bij de beleving van mensen?

LET'S TALK ENERGY DOOR DE OGEN VAN PARTNERS EN ONDERZOEKERS

‘We moeten alles uit de kast halen om mensen te motiveren voor het duurzame Nederland van de toekomst en alle geschikte kanalen daarbij benutten.’

MARCEL VAN VULPEN is procesregisseur DIT-energie & bodemenergie bij Provincie Drenthe. Energietransitie - Verbinder - Hernieuwbare energie - Bodemenergie - Warmte Koude Opslag - Vergroening - Innovatie - Energiestrategie - Drenthe - gezonde dosis lef en humor - praktische en oplossingsgerichte instelling zijn trefwoorden die hem als professional beschrijven.

Marcel is betrokken geraakt bij het project Let's talk energy door connectie met de Hanzehogeschool en de recente energieprojecten, waarbij de sociale interactie centraal staat.

provincie Drenthe

Op welke manier ben je met communicatie rondom duurzaamheid bezig?

Ik ben de trekker van Drenthe In Transitie (DIT), dat staat voor de gezamenlijke route naar een energieneutraal Drenthe. Bij DIT proberen we de sociale innovatiekracht van onderop te ondersteunen en onverwachte coalities en samenwerkingsverbanden te smeden. DIT is een beweging met een vernieuwde aanpak van en voor Drentenaren. De energietransitie wordt hierbij meer als een sociaal vraagstuk dan als een technisch vraagstuk belicht.

We hebben in dat kader bijvoorbeeld het platform DITenergie.nl ontwikkeld, waarop we het energieverhaal van de Provincie Drenthe vertellen. Er gebeuren veel goede dingen in Drenthe, maar niet iedereen weet dat. We hebben het platform neergezet om onze succesverhalen te delen en mensen te inspireren op hun weg naar duurzaamheid. Graag willen we via DITenergie.nl ook meer de discussie op gang brengen.

Heeft het onderzoek nieuwe inzichten opgeleverd?

Dit onderzoek heeft ons extra bewust gemaakt van de cruciale rol van communicatie bij de overgang naar een duurzamere samenleving. Ook ben ik van mening dat we tools meer en beter kunnen benutten. Het was voor mij een eye opener wat je allemaal kunt met online monitoring. Er komen rondom een bepaald onderwerp bijvoorbeeld veel reacties binnen. Via monitoring van bijvoorbeeld patronen en taalgebruik kun je dan voorspellen dat je op een bepaald moment een probleem of kans kunt verwachten. Ik wist niet dat dat op die manier

kon. Mooi om te zien! Je krijgt zo snel inzicht in wat er allemaal speelt rondom een onderwerp. Door de mogelijkheden van online monitoring beter te benutten, kunnen we proactiever aan de slag met het duurzame gesprek.

Hoe gaan jullie om met de weerstand van inwoners tegen duurzame energietransities?

Je merkt dat windenergie best wel gevoelig ligt en als professional moet je daarmee dealen. Bodemenergie is wat dat betreft veel makkelijker: er worden een paar gaten in de grond geboord, inwoners hebben daar verder weinig last van. Maar met alleen bodem of zonne-energie red je het niet, dus moeten er ook andere technieken worden ingezet. Je moet mensen meenemen, laten participeren. Het is echt een communicatietraject. De wereld verandert, provincies en overheden moeten ook meebewegen. Het is dus meer een gezamenlijk traject dat je gezamenlijk moet invullen.

Welke kansen zie je voor vervolgonderzoek?

In bijvoorbeeld Dene-marken liggen de duurzaamheids-cijfers vele malen hoger. Ik ben wel benieuwd naar de succesverhalen. Waarom lukt het daar wel? Dat komt deels omdat daar veel meer eigenaarschap zit bij lokale mensen, die de lusten en de lasten delen.

In Drenthe ondersteunen we lokale initiatieven en coöperaties ook wel, maar misschien kunnen we dat nog meer gaan doen. Recent onderzoek van de Hanzehogeschool Groningen over lokale initiatieven (Frames met energie, red.) heeft ook aangetoond dat hier een verbeterslag gemaakt kan worden. Onderzoek met tips en tools van vergelijkbare

Door dit onderzoek zijn we ons extra bewust geworden van de cruciale rol van communicatie bij de overgang naar een duurzamere samenleving.

projecten in Nederland zou ons ook verder kunnen helpen. Al blijft ieder project natuurlijk maatwerk.

Wat zijn de grote uitdagingen waar jullie de komende tijd voor staan op het gebied van duurzaamheid?

Energietransitie is in de essentie niks anders dan draagvlak * techniek * geld. Technisch zijn we er al: we hebben zonne-energie, bodemenergie, biovergisters en windmolens. Geld is er misschien niet altijd, maar daar zijn vaak goede regelingen voor te treffen. Draagvlak en commitment zijn cruciale factoren. Het gaat erom mensen te motiveren en inspireren zodat ze het ook willen.

En als je naar jezelf kijkt, zijn er genoeg redenen om energiemaatregelen uit te stellen: druk, moeilijk, etc. Ontzorgen en helpen is belangrijk. Maar het moet ook echt tussen de oren komen. De knop moet om. Dat is denk ik de grootste uitdaging. We moeten ons eerst op het sociale vraagstuk richten, de rest komt later wel.

Zie je de laatste jaren verandering in de weerstand van mensen tegen duurzaamheid?

Volgens mij is dat heel lokaal afhankelijk. Als je het aan mensen op straat zou vragen, is waarschijnlijk bijna driekwart wel voor duurzame energie. Maar als het binnen een straal van 500 meter komt en het echt zichtbaar is, zal dat percentage dalen. Met een zonnepark ergens achter de bosjes of de winning van bodemenergie heeft bijna niemand problemen. 'Not in my backyard', is de heersende opvatting. Die opvatting moet je eigenlijk ombuigen naar Scandinavisch voorbeeld, waarin mensen gezamenlijk de lusten en lasten dragen.

Hoe kunnen inzichten uit Let's talk energy toegepast worden op toekomstige communicatie rondom duurzaamheid?

Het zou mooi zijn als we een pilot kunnen draaien met de training die ontwikkeld is in het project. Daarnaast zou het

voor veel professionals die bezig zijn met duurzaamheid bijvoorbeeld handig zijn om een basisboekje te kunnen raadplegen met do's en dont's. Ik maak wel eens de vergelijking met de brandweer: is er een klein brandje, dan kom je met één auto. Is de brand groter, dan kom je met meer auto's en bij een nóg grotere brand ruk je met het volledige brandweercorps uit. Voor communicatie geldt dat eigenlijk net zo. Hoe complexer een energieproject of initiatief, hoe beter je moet kunnen schakelen. Daar moet je een goede afvaardiging van communicatieprofessionals bij betrekken.

Wat is een voorbeeld voor hoe het niet moet qua communicatie rondom duurzaamheid?

Ik vind de CO₂-opslag in Barendrecht altijd een leerzaam voorbeeld.

Los van het idee was de communicatie met omwonenden te laat opgestart. Dan sta je eigenlijk meteen al met 3-0 achter.

De plannen zijn om die reden uiteindelijk ook afgeblazen.

Dat betekent dat je het op communicatief niveau toch echt heel anders moet aanpakken.

Je kunt niet om 5 voor 12 de plannen presenteren als voldongen feit en mensen nog eventjes de kans geven om ernaar te kijken. Zulke scenario's moet je echt voorkomen.

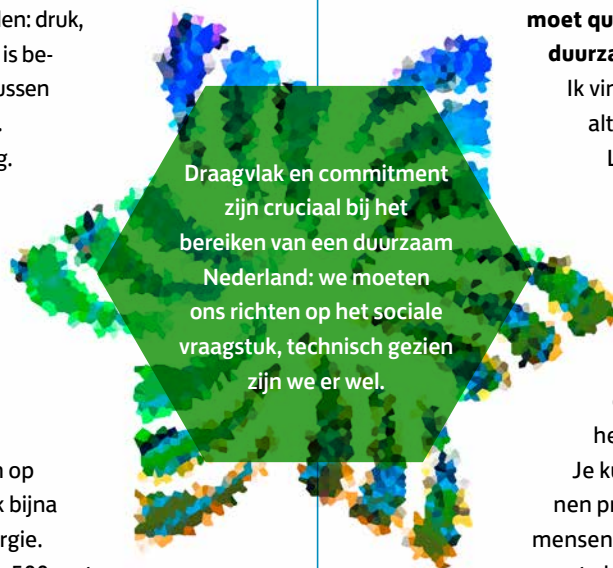
Wat zouden communicatieprofessionals aan kennis nodig hebben om duurzame doelstellingen te behalen?

Ik denk dat de huidige communicatieprofessionals al een heleboel kennis in huis hebben. Draagvlak is cruciaal en dat vraagt misschien om wat meer inzichten en methodieken. Je kunt een paar keer een presentatie houden en wat bijeenkomsten organiseren, maar daarmee ben je er nog lang niet. Ik denk dat het 'duurzame dreamteam' multidisciplinair is en bestaat uit bijvoorbeeld communicatiespecialisten, strategen en techneuten. Je hebt een bepaalde mix aan expertises en benaderingen nodig om Nederland te verduurzamen.

We moeten alles uit de kast halen om mensen te motiveren en alle geschikte kanalen daarbij benutten. Ik heb wel het gevoel dat communicatieprofessionals van nu 'toekomstproof' zijn: ze realiseren zich voldoende hoe belangrijk het creëren van draagvlak is en dat (online) gesprekken daarbij waardevol kunnen zijn.

Hoe ziet het duurzame Nederland van de toekomst eruit in jouw droomscenario?

De doelstelling is dat Nederland in 2050 helemaal energie-neutraal is. Wat mij betreft zou dat in 2030 al mogen gebeuren. En dat zou ook wel moeten lukken!

‘Het is belangrijk om de dialoog aan te gaan met burgers. Er zijn nou eenmaal gesprekken over duurzame energie gaande op sociale media, die kun je niet zomaar negeren als communicatieprofessional.’

MAARTJE HARMELINK is als docent/onderzoeker werkzaam bij het Lectoraat Crossmediale Communicatie in het Publieke Domein. Ze studeerde cum laude af aan de Rijksuniversiteit Groningen (master Communicatiekunde). Tijdens haar master is ze geïnteresseerd geraakt in conversatieanalytisch onderzoek. Haar afstudeerscriptie schreef ze over communicatie tussen huisartsen en patiënten. Ook binnen het lectoraat bestudeert zij communicatievraagstukken vanuit een interactioneel perspectief in verschillende projecten rondom crisiscommunicatie (nextlevel.hu.nl) en duurzaamheid (Let's Talk Energy, Frames met energie). Maartje werkte voorheen ook als docent/onderzoeker bij de Hanzehogeschool.

Wat hebben jullie onderzocht in Let's talk energy?

We hebben vooral online gesprekken in verschillende duurzame cases geanalyseerd. Bij alle cases was sprake van weerstand rond een duurzaam energieproject. We konden natuurlijk niet de hele case analyseren, dus binnen deze cases kozen we vaak voor de sleutelmomenten. Aanleiding voor zo'n sleutelmoment was vaak een bepaalde gebeurtenis. Er was bijvoorbeeld een besluit genomen, of Wilders kwam naar Drenthe om zijn weerstand te uiten tegen een windmolenpark. Naar aanleiding van zulke momenten ontstond interactie op social media. Die interactie hebben wij geanalyseerd.

Ben je op zelf ook veel met duurzaamheid bezig?

Het kan wel iets beter. Ik probeer er aan te denken, bijvoorbeeld door niet te lang te douchen en de verwarming niet zo vaak aan te zetten. Maar het gaat niet altijd even voortvarend. Ik ben pro-duurzame energie, al weet ik natuurlijk niet hoe ik zelf zou reageren als er een windmolen in mijn achtertuin zou worden geplaatst. Het is belangrijk dat er aandacht aan besteed wordt. Dat hebben we met dit onderzoek ook gedaan, door gesprekken over duurzame energie te analyseren en op basis daarvan een training te ontwikkelen voor communicatieprofessionals in het energiedomein.

Wat vond je mooie inzichten in het onderzoek Let's talk energy?

De overkoepelende patronen gaven een mooi inzicht. Alle cases lieten bijvoorbeeld zien dat

weerstand werd gelegitimeerd, wat de suggestie wekt dat weerstand uiten tegen duurzame energie niet zomaar kan. En dat is misschien ook wel logisch, want daarmee zet je eigenlijk je sociale status op het spel. Je wordt niet graag gezien als anti-duurzame. Dat wordt niet echt geaccepteerd in deze maatschappij.

Een ander patroon dat we in verschillende cases hebben teruggevonden, is dat er allerlei beschuldigingen werden geuit richting de overheid en de ondernemers. Daardoor werden ze neergezet als onbetrouwbaar. Volgens mij is er een enorme kloof tussen burger, overheid en ondernemers en ik denk dat het zaak is om deze in de toekomst meer samen te brengen.

Hoe verwacht je dat de inzichten uit Let's talk energy in de praktijk gaan werken?

Ik hoop dat professionals meer en beter gaan kijken naar het gesprek dat gevoerd wordt op sociale media. 'Buiten naar binnen halen' en op basis van die inzichten communiceren.

Wij gaan professionals ook helpen om daar een stap in te zetten door onze training.

Wat zou je communicatie-professionals adviseren om de kloof tussen burger, overheid en ondernemers te overbruggen?

Dat vind ik lastig. In de gesprekken zagen we terug dat er heel veel collectiviteit werd gecreëerd, bijvoorbeeld: 'het gaat lukken maar dan moet wel iedereen zijn steentje bijdragen.' Collectiviteit werd dus als voorwaarde benadrukt, zowel door de burgers als door de initiatiefnemers. De creatie van collectiviteit in plaats van 'wij versus zij'-biedt wellicht

Ik hoop dat professionals in het energiedomein meer en beter gaan kijken naar het gesprek dat gevoerd wordt op sociale media. 'Buiten naar binnen halen' en op basis van die inzichten communiceren.

aanknopingspunten voor de communicatie. We hebben ook gevoeligheden opgespoord in de data. Uit ons onderzoek is bijvoorbeeld gebleken dat burgers zich presenteren als duurzame burgers en vooruitlopen op de gespreksgevoeligheid dat zij niet-duurzaam zouden zijn. Voor de communicatieprofessional is het in mijn ogen van belang dat je met die gevoeligheden rekening houdt, zodat je beter aan kunt sluiten bij het gesprek dat in de samenleving wordt gevoerd.

Werd de benadering van Let's talk energy gelijk omarmd door de professionals of ervoeren jullie ook weerstand?

Ik had het idee dat de benadering niet gelijk werd omarmd. Dat is ergens ook logisch, omdat het om een nieuwe benadering gaat. Daarnaast geven we geen kant en klaar etiquettelijstje met te verrichten handelingen als het gesprek op een bepaalde manier gevoerd wordt. Dat maakt het misschien lastig te omarmen. Toch heb ik nooit echt weerstand ervaren. We zagen bij het laatste werkatelier dat professionals echt de relevantie zagen van het vergroten van de interactionele gevoeligheid en het luisteren naar de burger. En dat is precies wat we beoogden.

Tot op welke hoogte vind je dat er rekening moet worden gehouden met weerstanden van mensen tegen duurzame energietransitie?

Ik denk dat het belangrijk is dat je de dialoog aangaat met burgers. Er zijn nou eenmaal gesprekken over duurzame energie gaande op sociale media. Die kun je niet zomaar negeren als communicatieprofessional. Het gevaar als je dat wel doet, is dat

het uiteindelijk escaleert omdat weerstand wordt gevoed. En dat wil je als professional natuurlijk voorkomen. Het is inderdaad de vraag in hoeverre je meegaat in de weerstand, want die zal er altijd zijn. Maar het is naar mijn idee goed om je daarin te mengen zodat je ook laat zien dat je de zorgen van mensen serieus neemt. In de cases die wij hebben onderzocht, was eigenlijk heel weinig sprake van interactie tussen burgers en organisaties. Daar ligt zeker nog wel een verbeterpunt.

Welke rol denk je dat studenten kunnen vervullen in het bereiken van het duurzame Nederland van de toekomst?

Ik denk dat studenten nog wel wat bewuster kunnen worden van duurzame energie. Tegelijkertijd is dat ook lastig, omdat studenten niet de rijkste personen op aarde zijn. Je gaat als student toch vaak voor de goedkoopste spullen en die zijn meestal niet het duurzaamst.

Hoe gaan jullie nu verder?

We gaan de training implementeren in de beroepspraktijk om de inzichten breder onder de aandacht te brengen. Daarnaast zijn we bezig met een subsidieaanvraag waarbij we in een vervolgonderzoek onder meer willen gaan focussen op verschillende rollen van stakeholders.

Voor communicatie-professionals is het van belang dat je rekening houdt met gevoeligheden rondom duurzaamheid, zodat je beter kunt aansluiten bij het gesprek dat in de samenleving wordt gevoerd.

Lees ook de blog van Maartje Harmelink 'Discours Analytische Bril Energy' op publab.hu.nl.

‘Let’s talk energy geeft ons bevestiging om op de ingeslagen weg verder te gaan in hoe we naar communicatie en gesprekken rondom duurzaamheid kijken.’

MYRA DE KONING is communicatieadviseur met ruime ervaring bij de overheid en in de profitsector. Ze werkt als communicatieadviseur bij de gemeente Aa en Hunze. Vanuit deze functie ondersteunt Myra de gemeentelijke organisatie en het gemeentebestuur met communicatieadvies en –werkzaamheden ten aanzien van actuele onderwerpen. Zo ook bijvoorbeeld bij een initiatief voor windenergie dat speelt in de gemeente. Vanuit deze achtergrond is ze lid geworden van de stuurgroep van Let’s talk energy.

 gemeente
Aa en Hunze

Het project Let’s talk energy ging over communicatie en gesprekken rondom duurzaamheid. Ben je persoonlijk ook veel met duurzaamheid bezig?

Duurzaamheid is een onderwerp dat er toe doet. Maar duurzaam leven is niet iets wat je mensen oplegt. Het begint bij het inzien van nut en noodzaak, en dus bij draagvlak. De vraag ‘What’s in it for me’ is daarbij cruciaal. Logisch natuurlijk. Als je zonnepanelen op je dak legt, reken je ook uit of deze investering op termijn uit kan. Maar los daarvan is duurzaamheid vooral een investering in de komende generaties. Inspiratie, gedrevenheid en goede voorbeelden: dat is wat telt!

Hoe ben je betrokken geraakt bij Let’s talk energy?

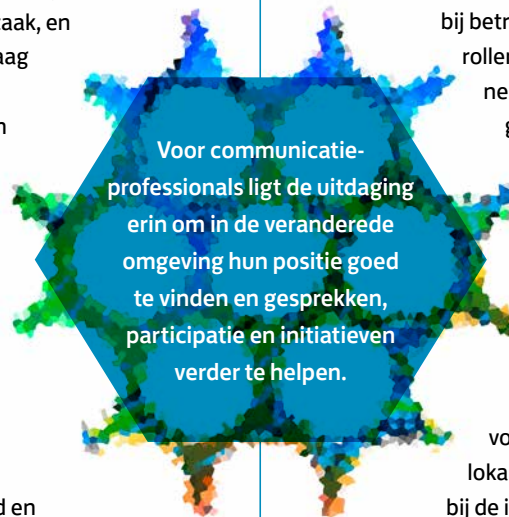
Ik ben betrokken geraakt in de periode dat de

plannen duidelijk werden voor een groot windmolenproject in de Veenkoloniën, gedeeltelijk in de gemeente Aa en Hunze. Dit project op initiatief van boeren zorgt bij veel inwoners voor weerstand. Deze weerstand is ontstaan door de omvang en de wijze waarop het proces plaatsvindt. Er zijn veel partijen

bij betrokken, met diverse rollen en belangen: initiatiefnemers, omwonenden, gemeenten, provincie, het Rijk, enzovoort.

Maar duidelijk is dat de regie, vanwege een rijksregeling, bij het Rijk ligt en niet bij de gemeente. Dat maakt het erg ingewikkeld voor de gemeente, die als lokale overheid het dichtst bij de inwoners staat. Toen

ik in contact kwam met de Hanzehogeschool Groningen die onderzoek naar communicatie bij duurzaamheidsthema’s ging doen, was dat een mooi moment voor ons om aan te haken.

Voor communicatie-professionals ligt de uitdaging erin om in de veranderde omgeving hun positie goed te vinden en gesprekken, participatie en initiatieven verder te helpen.

Hoe kijk je terug op het project?

Let's talk energy was, zoals ik het ervaren heb, een ware zoektocht in het bepalen van de focus op de vraagstelling, de aanpak en de te betrekken partijen. Voor mij was het echt een eye opener dat een onderwijsinstelling in contact treedt met diverse partijen om met praktijkvraagstukken aan de slag te gaan. De verbinding met de praktijk zorgt ervoor dat het onderzoek en de uitkomsten niet puur theoretisch zijn, maar juist ook bruikbaar. Daar hebben de betrokken partijen ook nog extra op gestuurd.

Kijk je door dit onderzoek anders tegen online gesprekken aan?

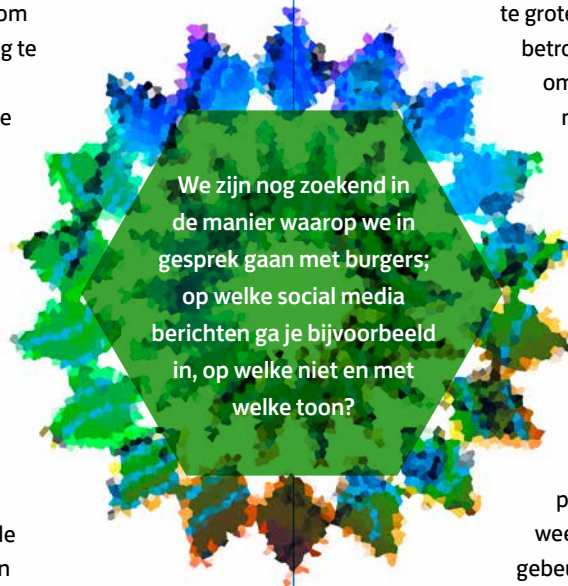
Voor communicatieprofessionals die bij de overheid werken, ligt de uitdaging erin om in de veranderende omgeving hun positie goed te vinden en gesprekken, initiatieven en participatie verder te helpen. De verbinding met burgers tot stand te brengen en de verandering van onderop los te krijgen. Gemeentes houden zich dan ook steeds meer bezig met het faciliteren en voeren van gesprekken. Ook online zie je dat toenemen. Op welke socialmedia-berichten ga je bijvoorbeeld in, op welke niet en met welke toon? Let's talk energy bevestigt deze ingeslagen weg. De uitkomsten van het onderzoek bieden concrete handvatten om verder mee aan de slag te gaan. Dat is niet alleen voor communicatieprofessionals van belang, maar voor iedereen die dergelijke online gesprekken voert.

Waar liggen de uitdagingen voor communicatieprofessionals op het vlak van duurzaamheid en gesprekken daarover?

De aanleg van veel windmolenparken laat zien dat het anders moet qua aanpak en communicatie. Het zijn vaak te grote initiatieven waar burgers te laat bij betrokken worden. De uitdaging is echt om ze wél op tijd te betrekken en op die manier meer draagvlak te creëren.

Een mooi voorbeeld vind ik de 'dorpsmolen' in het Friese dorpje Reduzum. Meestal levert de komst van een windmolen veel protest op, maar daar waren ze er juist zo blij mee door de opgewekte elektriciteit en inkomsten voor het dorp dat ze de molen willen vervangen door een grotere. Regelgeving van de provincie Friesland staat dit alleen dan weer niet toe, dus of het ook echt gaat gebeuren blijft nog even spannend (red.).

We zouden graag in gesprek blijven met een onderwijsinstelling als jullie en ervaringen uitwisselen. De door jullie ontwikkelde training zou ons ook zeker kunnen ondersteunen bij de (communicatieve) duurzaamheidsuitdagingen die ons nog te wachten staan.

We zijn nog zoekend in de manier waarop we in gesprek gaan met burgers; op welke social media berichten ga je bijvoorbeeld in, op welke niet en met welke toon?

‘Dit onderzoek brengt ons weer een stap verder in de dialoog over energie.’

MATTHIJS COOPS is adviseur Projecten bij netbeheerder TenneT. Afgestudeerd geograaf-voorlichting en educatie-, daarna verschillende opleidingen in journalistiek, marketing en communicatie. Hij werkte eerder bij overheden, bij een bureau en als zelfstandige en was communicatiemanager in de afvalverwijdering.

Bij TenneT is Matthijs betrokken bij projecten zoals de hoogspanningsaansluiting van het Windpark Noordoostpolder en grote projecten in de Randstad, Groningen en de aansluiting van het Nederlandse op het Duitse elektriciteitsnet. Matthijs was stuurgroep lid Let's talk Energy vanuit Logeion.

LOGEION

de nederlandse beroepsorganisatie voor communicatieprofessionals

Hoe kijk je terug op het project, de samenwerking en de uitkomsten?

Ik kijk positief terug. Het onderwerp is natuurlijk super actueel. Energietransitie en dialoog. Dat is los van elkaar al helemaal 2017 en complex. Hoe doen we dat met z'n allen en hoe kan het beter? En waar gaat het mis? De energietransitie heeft bijvoorbeeld ruimtelijk impact. En dan zijn het in gesprek gaan, de wijze waarop je communiceert, informeert en mensen betreft heel belangrijk voor het welslagen. Dit project, met de discoursinstek, sluit daar goed op aan. Want het geeft inzicht in hoe gesprekken rondom duurzame thema's verlopen. En daarmee verschaft het ook inzicht in hoe partijen de kwaliteit van het gesprek kunnen verbeteren. Je krijgt bovendien meer grip op gehanteerde frames, herkennen van patronen. Dat helpt, zeker als we mensen en omgeving meer willen betrekken bij onze energieprojecten, vooral in de beginfase.

Het aardige van de werkateliers in het onderzoek was dat je vanuit de praktijk zag hoe de wetenschap kijkt naar onze communicatie. Heel sec hoe een gesprek over energie loopt, en daar dan conclusies aan verbinden. Al was het af en toe zoeken naar elkaars taal: de onderzoeker en degene uit de praktijk die een project verder wil brengen, begrijpen we elkaar? Ik denk dat dit soort onderzoek ons verder helpt.

Hoe verwachten jullie de inzichten uit Let's talk energy te kunnen gaan toepassen?

Dat gebeurt al. Omgeving betrekken en ver-

binden zijn uitgangspunten. Dat begint met luisteren en belangstelling. Een windmolenpark bouwen of zonnepanelen leggen is vaker gedaan, de techniek is er, maar de complexiteit en uitdaging zit in de impact voor de omgeving. We volgen het gesprek en de trending topics op social media. We proberen snel te reageren op vragen en – in een bouwphase – klachten. We willen weten wat er leeft.

De inzichten uit Let's talk energy geven extra onderbouwing van wat we al doen en wat we daarin nog meer kunnen gaan tegenkomen. Het project brengt ons weer een stapje verder in een betere dialoog over energie. En ook belangrijk: in het gesprek over hoe we die dialoog voeren. In het programma zitten cases die we met kennis van eerdere ervaringen anders hadden kunnen aanpakken, waardoor partijen op een andere manier met elkaar in gesprek

waren geweest. Mooi om zo voorbeelden naast elkaar te kunnen leggen en daarvan te leren.

Weerstand bij verandering zal er altijd zijn, daar helpt geen enkel communicatieplan bij. Omgeving betrekken en verbinden zijn uitgangspunten, dat begint bij luisteren en belangstelling.

Hoe gaan jullie om met het spanningsveld tussen duurzame doelstellingen van de overheid en de weerstanden van burgers?

Weerstand is er altijd als er iets verandert.

Dat is onmiskenbaar het geval bij ruimtelijke projecten, daar zijn geen wondermiddelen voor. Je kunt nooit iedereen tevreden stellen. Daar helpt geen enkel communicatieplan bij. Maar waar je wel aan kunt werken is wederzijds begrip. Daarom is luisteren zo belangrijk, weten wat er op tafel ligt aan belangen en geschiedenis. Zo kun je rekening houden met bepaalde gevoelens en

standpunten – zo goed en zo kwaad als kan. Om te beginnen in je taal en houding.

Kun je een voorbeeld noemen van een project waarbij je tevreden was over de manier waarop is gecommuniceerd?

Bij de aanleg van een hoogspanningsverbinding kregen we te maken met felle weerstand, onder meer van omwonenden van het hoogspanningstation waar de nieuwe verbinding op aan zou sluiten. Die mensen waren boos en bang. Ze vonden vooral de geluidsoverlast onaanvaardbaar en dat lieten ze merken aan de gemeentelijke bestuurders. We zijn met die mensen en gemeente-bestuurders aan tafel gegaan. De geluidsoverlast bleek er al langer te zijn, al was deze binnen de wettelijke normen. Maar het was toch echt vervelend, sommigen sliepen er niet van. We hebben geluidswanden geplaatst en vooraf, tijdens de bouw en na afloop zijn we met de mensen gaan kijken. Dat vonden ze prachtig, want op een hoogspanningstation mag je eigenlijk helemaal niet komen. Het belangrijkste: de wanden hebben het geluid zoveel verminderd dat niemand er meer last van heeft.

Onlangs zijn we gestart met de bouw van de aanpassingen aan het hoogspanningstation voor de nieuwe verbinding. Dit gaat gepaard met bouwwerkzaamheden die de nodige hinder geven: transporten, lawaai, afsluitingen. We hebben weer iedereen uitgenodigd. Ze vonden het fijn geïnformeerd te worden en beloofden bij het weggaan koffie en koek te verzorgen voor de werkers.

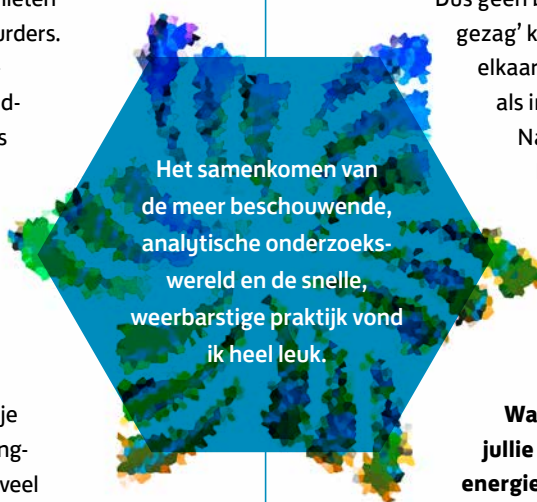
Wat is voor jou een schrikscenario voor hoe het niet moet qua communicatie bij grote projecten?

We hebben veel geleerd van infraprojecten na eind jaren negentig. KING en Hollands Diep hebben daar een goede rol in gehad. Denk aan de Betuwelijn, waar heel veel mis is gegaan in de communicatie. Van de naam Betuwelijn en de associatie met boomgaarden en appeltjes tot de omgang met de omgeving. Top-down. Leerzaam voor de energiesector. Er zijn gewoon beproefde methoden in projectcommunicatie.

Dus geen bijeenkomsten waarbij 'het bevoegd gezag' komt vertellen hoe een project in elkaar zit, maar laagdrempelige vormen als informatiemarkten en gesprekstafels. Natuurlijk blijft het lastig, zeker bij hoogoplopende emoties. Dat allemaal zag je ook bij sommige informatieavonden over vluchtelingenopvang vorig jaar. Projectcommunicatie wordt dan crisiscommunicatie.

Wat voor uitdagingen liggen er voor jullie de komende tijd op het gebied van energie & het gesprek?

Er gaat de komende jaren nog ontzettend veel in beweging komen. Windenergie, zonneparken, andere duurzame initiatieven, aansluitingen en verbindingen. Ik voorspel dat er nog een heleboel discussies en moeizame trajecten zullen zijn om dat allemaal te realiseren. Technisch kunnen we al heel veel om de duurzame energietransitie mogelijk te maken, de ruimte is er misschien ook wel. De uitdaging ligt vooral in de dialoog met de omgeving. Let's talk energy!

‘Uiteindelijk zijn professionals tot het inzicht gekomen dat discoursanalyse een goede manier is om met weerstand tegen duurzame energietransities om te kunnen gaan en het te kunnen interpreteren.’

DR. ASTRID BERG is hogeschooldocent bij de School Communicatie, Media & IT, aan de Hanzehogeschool Groningen. Ze promoveerde in 1999 aan de Universiteit Utrecht met een proefschrift over de implementatie en handhaving van Europees Visserijbeleid in Nederland en het Verenigd Koninkrijk. Als mede-auteur van de aanvraag Let's talk energy staat zij aan de wieg van de inbedding van het thema energievervalsing binnen het Kenniscentrum Energie van de Hanzehogeschool. In haar rol als hoofddocent vervult zij een brugfunctie tussen de communicatieopleiding en het lectoraat Communication & the Sustainable Society, met als speerpunt het energievervalsing-onderzoek binnen de Masteropleiding.

Hoe kijk je terug op het onderzoek?

Ik ben vanaf het begin betrokken bij het project; van aanvraag tot uitvoering. Ik kijk om verschillende redenen positief terug op het project. Het was heel interessant, omdat het voor communicatieprofessionals een vrij nieuwe manier was om met lastige problematiek om te gaan, zoals weerstanden tegen nieuwe vormen van energie. Dat was heel waardevol voor de praktijk en dat merk je in contacten met professionals. Het project heeft ook veel opgeleverd voor ons communicatie-onderwijs. Discoursanalyse is toegepast in het onderwijs op de Hanzehogeschool Groningen en ook docenten zijn ermee aan de slag gegaan.

Wat waren de belangrijkste inzichten in het onderzoek?

Professionals hebben op een reflectieve manier leren kijken naar hoe mensen hun zorgen uiten. Daarmee hebben ze tools en handvatten gekregen om meer op de gesprekken rondom duurzaamheid te letten. Dat vertaalt zich dan vaak niet in 'wat kun je precies doen?', maar meer in een bril die je kunt opzetten om naar de problematiek te kijken. Ik heb na dit onderzoek van professionals teruggekregen dat ze nu meer afstand nemen van een gesprek, in plaats van gelijk inhoudelijk te gaan kijken naar een gesprek. Vaak zijn beslissingen al genomen en moeten professionals daar vooral nog over communiceren. Ze hebben geleerd om zorgen die worden geuit in een gesprek serieuzer te nemen.

Hoe zijn jullie in het onderzoek aan de slag gegaan met al die verschillende beleids-makers en communicatieprofessionals?

We zijn begonnen met het inventariseren van de vragen uit de praktijk. Ook hebben we achterhaald dat de zorgen van professionals vaak op concrete dossiers zitten: de aanleg van een windmolenpark waar veel weerstand tegen is, of de suikerunie die bio-energie gaat opwekken. Het gaat vaak om weerstand in de omgeving waar professionals beter mee om willen leren gaan. Op basis van de cases hebben we samen met de praktijk gekeken waar we onze pijlen op zouden richten. Vervolgens hebben we een stap gemaakt in het onderzoek door docenten in te zetten voor het eerste deel: de contextanalyse. Op basis daarvan hebben de discoursanalisten een dataset gemaakt van online gesprekken.

De dataset bestond onder andere uit gepubliceerde zienswijzen ten aanzien van de aanleg van windmolens. Op vaste momenten hebben we onze bevindingen per fase gedeeld met de praktijk. Stapsgewijs zijn we op die manier verder gekomen in het onderzoek.

Ik vond de werkateliers als onderzoeksvorm heel interessant. Voor onderzoekers is het leuk om mensen uit de praktijk er op die manier bij te betrekken. En andersom hadden professionals gelegenheid tot verdieping en reflectie in hun dagelijkse werk. We hebben gezocht naar een geschikt instrument waar professionals aan het einde van de rit mee verder konden. Uiteindelijk is er een training

uitgekomen. De problematiek is vaak heel divers en ieder project heeft zijn eigen dynamiek. Een training kan daar het beste op inspelen en is bedoeld om mensen de methode van discoursanalyse eigen te maken in een specifieke context.

Welke uitdagingen waren er in het onderzoek?

De tijd die het kost om deze discoursanalyse te laten landen bij mensen was één van de uitdagingen. Dat merk je bij docenten en professionals, die elke keer weer even de draad moesten oppakken. Je hebt het niet van de ene op de andere dag onder de knie. Dat is steeds een uitdaging gebleven. Daarnaast was een uitdaging hoe je het concretiseert. Professionals hebben vaak behoefte aan de vertaling van inzichten in tools. Of ze willen tips voor hoe je het debat kunt 'reframen'. Ze willen pasklare oplossingen en antwoorden waar ze direct mee aan de slag kunnen. Maar de oplossing ligt daar eigenlijk niet direct. Het was steeds een uitdaging om goed onder de aandacht te brengen dat het echt een proces is. Er was vanaf het begin veel belangstelling voor de benadering van gesprekken over duurzaamheid via discoursanalyse. De talige manier om naar problemen te kijken en het inzetten van taal als gereedschap sloot heel goed aan bij communicatiespecialisten. Daarin merkte je wel dat je echt onderscheid moest maken tussen professionals die er als communicatiespecialist zaten en beleidsambtenaren. Beleidsmakers benaderen het heel technisch en vanuit de inhoud. Die denken vanuit 'de provincie wijst plekken aan waar windmolens moeten komen en hoe gaan we dat vertellen?' Communicatiemensen zitten op een heel andere manier in het vraagstuk, ze hebben te maken met zorgen van burgers en kijken anders naar het probleem. Ook dat was een uitdaging, om die twee type professionals dezelfde kant op te krijgen ondanks dat ze elkaar goed kennen. Uiteindelijk is iedereen tot het inzicht gekomen dat discoursanalyse een goede manier is om weerstand te kunnen interpreteren en er mee om te gaan.

Welke kansen voor vervolgonderzoek zie je op dit vlak?

Wij hebben onderzoek gedaan naar weerstand tegen duurzame energiebronnen zoals windmolens. Nu zie je het debat rondom de aardbevingen enorm escaleren. Dat debat heeft een steeds grotere maatschappelijke impact en context. Het lijkt me interessant om het type onderzoek dat we nu gedaan hebben ook te doen rondom de aardbevingen. Dit is een heel mooi voorbeeld van hoe mensen hun zorgen eerst in lokaal verband uiten en hoe dat zich steeds verder uitbreidt.

Nu gaan mensen letterlijk de straat op en mobiliseren zich op een heel andere manier. Ik vind het interessant om te onderzoeken hoe dat zo heeft kunnen escaleren.

Op welke manier ben je op persoonlijk vlak met duurzaamheid bezig?

Persoonlijk zorg ik dat mijn energiegebruik beperkt blijft en dat ik een groene energieleverancier heb. Ik kies er vaker voor om de auto te laten staan en ergens heen te lopen, te fietsen of het openbaar vervoer te gebruiken. Geen afval op straat gooien en gewoon een beetje zuinig zijn op onze planeet.

Welke case uit het onderzoek heeft het meeste indruk op je gemaakt?

De windmolenproblematiek in Drenthe. Op bestemmingen waar anders niks mee zou gebeuren, werden windmolens geplaatst. Dat raakte me wel, omdat je aan de ene kant snapt dat het een goede manier is om energie op te wekken. Tegelijkertijd tast het ook heel erg het landschap aan. Dat dilemma spreekt heel erg tot de verbeelding, ook omdat ik me goed kon inleven in de weerstand van mensen.

Wat zou je communicatieadviseurs adviseren over hoe ze kunnen bijdragen aan de ambitieuze duurzame doelstellingen die Nederland heeft?

Je ziet dat er een heel grote kloof bestaat tussen hoe mensen ergens tegenaan kijken en waar de overheid beleid op vormgeeft. Dat zie je eigenlijk op heel veel gebieden: op het gebied van duurzaamheid, maar ook bij immigratie. Er zitrijving in wat mensen willen en wat de duurzaamheidsdoelstellingen zijn. Vaak kun je ook geen andere oplossingen bieden. Communicatieprofessionals staan in deze publieke context dikwijls voor een duivels dilemma: ze moeten met beleid omgaan waar niet veel meer aan te veranderen is. Wat je ziet op inspraakavonden, is dat de emoties van burgers vaak niet serieus geworden worden. De zorgen worden niet geregistreerd en er wordt heel inhoudelijk gereageerd. Mensen worden niet op waarde geschat en ik denk dat daar veel meer aandacht aan besteed kan worden. Vooral beleidsmakers kunnen daar nog wat slagen in maken. Met inzichten uit discoursanalyse kan de communicatie over duurzaamheid verbeterd worden. Het is de toon die de muziek maakt!

HIGHLIGHTS

Kick-off presentatie

27 januari 2015

Werkatelier 1

31 maart 2015

- Presentatie contextanalyse
- Presentatie case selectie en criteria
- Presentatie online data

Werkatelier 4

juni 2016

Werkatelier 3

15 maart 2016

- Presentatie Biovergister Hoogkerk en Windpark Drentse Monden Oostermoer

Werkatelier 2

30 juni 2015

- Presentatie DA windmolenpark Drentse Monden Oostermoer
- Presentatie mini-college 'De discoursanalytische bril'

Presentaties Congressen

23 maart '17

Congres Let's talk energy:
een communicatief
handelingsperspectief bij
lokale energietransities

Euprera 2016

'Gone with the wind'
– a discourse analysis on
wind energy in The Nether-
lands: 29 sept. t/m
1 oktober 2016

BledCom 2016

'Wake up and smell the...'
a discourse analysis
on bio digestion in
The Netherlands:
1 & 2 juli 2016

Achtergrondinformatie is te vinden
via publab.hu.nl -> projecten.

COLOFON

**Communiceren over duurzaamheid: vijf gesprekken over onderzoeksproject
Let's talk energy. Hoe kan discoursanalyse bijdragen aan een succesvolle energietransitie?**

Hogeschool Utrecht – Lectoraat Crossmediale Communicatie in het Publieke Domein en
Hanzehogeschool Groningen – Lectoraat Communication & the Sustainable Society, maart 2017

Redactie: Danielle van Wallinga

Eindredactie: Judith van Kuilenburg en Danielle van Wallinga

Projectleider: Karlijn van Ramshorst

Vormgeving: Martine Hermesen, martinehermsen.nl

Met tekst & interviewbijdragen van: Annette Klarenbeek (Hogeschool Utrecht), Astrid Berg (Hanzehogeschool Groningen), Maartje Harmelink (Hogeschool Utrecht), Marcel van Vulpen (Provincie Drenthe), Matthijs Coops (Logeion) en Myra de Koning (gemeente Aa en Hunze).

Met verdere dank aan:

Beata Kviatek, Christine Gutman, Joana Duarte, Joost Eskes, Josef Sennekool, Lia Dekker, Lydia Terpstra, Marije Zegwaard, Martijn van Noppen, Martin Kramer, Pieter Swieringa, Renate Dam, Roel Hoving, Vicky Mulder (Hanzehogeschool Groningen), Irene Kelder en Petra Sneijder (Hogeschool Utrecht).

Let's talk energy is mede mogelijk gemaakt door:

Vragen over het project? Zie publab.hu.nl.
© Hogeschool Utrecht

